

Sygn. akt IV CSK 93/11

POSTANOWIENIE

Dnia 17 listopada 2011 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Iwona Koper (przewodniczący)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

SSA Agnieszka Piotrowska (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku Renaty M.

przy uczestnictwie Krzysztofa M.

o podział majątku wspólnego,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 17 listopada 2011 r.,

skargi kasacyjnej uczestnika postępowania

od postanowienia Sądu Okręgowego

z dnia 9 września 2010 r.,

oddala skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 27.05.2009 roku Sąd Rejonowy ustalił, że w skład majątku wspólnego wnioskodawczynie Renaty M. i uczestnika Krzysztofa M. wchodzi opisane szczegółowo w sentencji nieruchomości rolne o łącznej powierzchni 80,7063 ha, położone w W. oraz miejscowości P. o wartości 1.007.250 zł, szczegółowo opisane ruchomości w postaci wyposażenia domu, mebli, sprzętu AGD, sprzętu rolniczego oraz należności z tytułu zawartych przez strony umów ubezpieczenia na życie z Amplico Life o łącznej wartości 492.349,40 zł, a także dochody ze wspólnego gospodarstwa rolnego za okres 2005-2008 w kwocie 1.529.615, 06 zł.

Wartość majątku wspólnego Sąd ustalił na łączną kwotę 3.029.214,46 zł i przyjmując równe udziały byłych małżonków w tym majątku, dokonał, po rozliczeniu nakładów, podziału tego majątku w ten sposób, że przyznał Renacie M. wymienione w postanowieniu ruchomości o wartości 19.944,81 zł, zaś uczestnikowi pozostałe składniki majątku wspólnego o wartości 3.009.269,65 zł i zasądził od niego na rzecz wnioskodawczynie dopłatę w wysokości 1.211.922,23 zł rozłożoną na 10 rocznych rat, płatnych w sposób wskazany w punkcie II sentencji postanowienia. Rozliczył także koszty postępowania.

Postanowienie to zapadło na tle następujących ustaleń faktycznych.

Renata M. i Krzysztof M. pozostawali w ustroju wspólności ustawowej małżeńskiej od dnia 2.06.1984 roku do dnia 25.08.2005 roku. W trakcie jej trwania zgromadzili majątek nieruchomy i ruchomy opisany szczegółowo w sentencji postanowienia, którego wartość w odniesieniu do nieruchomości i niektórych ruchomości ustalił Sąd na podstawie opinii biegłych sądowych. W czasie trwania wspólności ustawowej wnioskodawczynie w wyniku porozumienia między małżonkami zrezygnowała z dotychczas wykonywanej pracy zawodowej, prowadziła gospodarstwo domowe, zajmowała się wspólnymi dziećmi stron oraz pomagała mężowi, zaś uczestnik prowadził gospodarstwo rolne na bazie nieruchomości wchodzących w skład jego majątku osobistego (nabytego w drodze

darowizny od rodziców), nieruchomości kupionych przez małżonków do majątku wspólnego oraz w oparciu o grunty rolne dzierżawione od Agencji Nieruchomości Rolnych na podstawie wieloletnich umów dzierżawy zawartych w czasie trwania wspólności.

W związku z tym strony czyniły inwestycje w gospodarstwo, kupowały do majątku wspólnego maszyny i urządzenia rolnicze oraz dokonywały nakładów z majątku wspólnego na majątek osobisty uczestnika w postaci sfinansowania remontów i modernizacji domu mieszkalnego i budynków gospodarczych, rozliczonych w toku niniejszego postępowania.

Poczynając od 2004 roku najpierw małżonkowie M. łącznie, a następnie, po ustaniu wspólności, wyłącznie uczestnik Krzysztof M., otrzymywali, na podstawie składanych wniosków, uwzględnianych decyzjami administracyjnymi Agencji Modernizacji i Restrukturyzacji Rolnictwa, wydawanymi na podstawie obowiązujących przepisów, różnego rodzaju dopłaty unijne do posiadanych gruntów rolnych, przy czym Sąd I instancji dokonał szczegółowych ustaleń co do wysokości oraz rodzaju przyznanych dopłat za okres od 2004 do 2008 roku.

Dopłaty te służyły pokrywaniu wydatków związanych z prowadzeniem gospodarstwa rolnego stron. Sąd Rejonowy ustalił także liczbę i wysokość zaciągniętych przez małżonków w czasie trwania wspólności ustawowej kredytów oraz zakres ich spłaty przez oboje małżonków, zaś po ustaniu wspólności ustawowej przez uczestnika postępowania.

Według dalszych ustaleń Sądu I instancji, po ustaniu wspólności ustawowej w dniu 25.08.2005 roku, wnioskodawczyni Renata M. wyprowadziła się ze wspólnej nieruchomości, zabierając jedynie kilka ruchomości (ostatecznie przyznanych jej przez Sąd w postanowieniu), zamieszkała w wynajętym mieszkaniu w W. i podjęła pracę zawodową w szpitalu w charakterze położnej, nie korzystając z dochodów i pożytków przynoszonych przez wspólne gospodarstwo.

Wspólny majątek ruchomy i nieruchomy pozostał w posiadaniu uczestnika postępowania, który zajmował się i nadal zajmuje działalnością rolniczą, pobierając od 2006 roku samodzielnie dopłaty unijne. Nie prowadził żadnej szczegółowej

dokumentacji związanej z nakładami i wydatkami na wspólne gospodarstwo, jak również wysokością dochodów osiągniętych z działalności rolniczej.

Z uwzględnieniem okoliczności, że w skład gospodarstwa rolnego wchodzi, obok wspólnych nieruchomości rolnych małżonków, także grunty stanowiące osobisty majątek uczestnika oraz grunty wydzierżawione przez niego po ustaniu wspólności ustawowej, Sąd Rejonowy na podstawie opinii biegłego sądowego Zbigniewa N., ustalił, że szacunkowe dochody z gospodarstwa rolnego stron, wyliczone z uwzględnieniem udziału dopłat unijnych w kosztach prowadzenia gospodarstwa rolnego, wyniosły za rok 2005 – kwotę 324.077,50 zł, za 2006 rok kwotę 415.999 złotych, za 2007 rok kwotę 913.141,80 zł. W 2008 roku gospodarstwo przyniosło stratę 123.603,24 zł. Dochody i pożytki ze wspólnego gospodarstwa za okres po ustaniu wspólności ustawowej Sąd Rejonowy zaliczył do majątku wspólnego, podlegającego podziałowi i uznając, że obojgu byłym małżonkom przysługują w nim równe udziały, orzekł jak w postanowieniu.

Apelacje od powyższego postanowienia złożyły obie strony. Po ich rozpoznaniu Sąd Okręgowy postanowieniem z dnia 9.09.2010 roku zmienił zaskarżone postanowienie w ten sposób, że zaliczył do majątku wspólnego dodatkowo ciągnik MTZ-82 o wartości 12.000 zł (który to ciągnik został uznany przez Sąd Rejonowy za składnik majątku osobistego uczestnika) oraz ustalił wysokość dochodów ze wspólnego gospodarstwa rolnego za okres 2005-2008 na niższą kwotę, a mianowicie 550.442,80 zł w miejsce przyjętej przez Sąd Rejonowy 1.529.615,06 zł.

W konsekwencji Sąd Odwoławczy uznał, że wartość majątku wspólnego stron podlegającego podziałowi wynosi 2.057.442,20 zł (a nie 3.029.214,46 zł, jak przyjął Sąd I instancji), zaś wartość składników majątkowych przyznanych uczestnikowi – 2.037.497,39 zł. W rezultacie zasądził od uczestnika na rzecz byłej żony dopłatę w kwocie 726.036,10 zł, rozłożoną na 7 rat płatnych w sposób wskazany w sentencji postanowienia. Oddalił dalej idące apelacje wnioskodawczyni i uczestnika oraz orzekł o kosztach postępowania odwoławczego.

Zmiana zaskarżonego postanowienia była wynikiem uwzględnienia zarzutów apelacyjnych wnioskodawczyni w zakresie zaliczenia do majątku wspólnego

wspomnianego ciągnika oraz zarzutów Krzysztofa M. dotyczących sposobu rozliczenia przez Sąd I instancji pożytków i dochodów z gospodarstwa rolnego stron po ustaniu wspólności ustawowej.

Między stronami sporne było bowiem, czy dopłaty unijne pobrane przez uczestnika postępowania po ustaniu wspólności ustawowej stanowiły pożytek z rzeczy w rozumieniu kodeksu cywilnego, a także czy powinny być uwzględniane przy ustaleniu wysokości dochodów ze wspólnego gospodarstwa, podlegającego podziałowi.

W ocenie Sądu Okręgowego, do momentu ustania wspólności, strony wspólnie posiadały gospodarstwo rolne, tak więc dochód z tego gospodarstwa za rok 2005 powinien być ustalony z uwzględnieniem przyznanych im obojgu płatności unijnych i rozliczony stosownie do przysługujących byłym małżonkom udziałów w majątku wspólnym. Dochód ten wyniósł w 2005 roku kwotę 324.077,50 złotych.

Poczynając od 2006 roku dopłaty unijne przysługiwały wyłącznie uczestnikowi jako posiadaczowi nieruchomości rolnych. Bez uwzględnienia wysokości tych dopłat, dochód rolniczy netto ze wspólnego gospodarstwa wykazał wartość dodatnią tylko w 2007 roku w wysokości 226.365,30 złotych. Suma obu powyższych kwot stanowi w ocenie Sądu II instancji dochód ze wspólnego gospodarstwa podlegający rozliczeniu w ramach niniejszego postępowania, stosownie do przysługujących małżonkom udziałów. Sąd Okręgowy zaaprobował przy tym opinie wydane przez biegłego sądowego Zbigniewa N. jako miarodajne i oparł o nie także swoje rozstrzygnięcie reformatoryjne.

W złożonej od powyższego postanowienia skardze kasacyjnej, uczestnik Krzysztof M. zarzucił naruszenie prawa materialnego – art. 45 § 1 k.r.o. w związku z art. 7 ustawy z dnia 26 stycznia 2007 roku o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego (Dz. U. 2008 rok, Nr 170, poz. 1051) przez wadliwe zastosowanie polegające na pominięciu w rozliczeniu byłych małżonków, nakładów poczynionych przez uczestnika z jego majątku osobistego (do którego skarżący zaliczył otrzymane przez niego dopłaty unijne) na majątek wspólny w postaci wspólnego gospodarstwa rolnego oraz naruszenie przepisów postępowania, a mianowicie art. 686 k.p.c. w związku z art. 567 § 3 k.p.c. przez nierozstrzygnięcie o

prawie dzierżawy gruntów rolnych wchodzących w skład wspólnego gospodarstwa rolnego.

Formułując powyższe zarzuty uczestnik postępowania domagał się uchylenia zaskarżonego postanowienia i przekazania sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna Krzysztofa M. nie zasługuje na uwzględnienie.

Nie jest zasadny sformułowany w ramach drugiej podstawy kasacyjnej zarzut naruszenia przepisów postępowania, a mianowicie art. 686 k.p.c. w związku z art. 567 § 3 k.p.c. przez nierozstrzygnięcie o prawie dzierżawy gruntów rolnych wchodzących w skład wspólnego gospodarstwa rolnego, albowiem z materiału sprawy wynika jednoznacznie, że skoro Sąd przyznał uczestnikowi postępowania gospodarstwo rolne, to przypadły mu także prawa i obowiązki wynikające z zawartych w czasie trwania wspólności ustawowej małżeńskiej, wieloletnich umów dzierżawy gruntów rolnych stanowiących własność Skarbu Państwa, w oparciu o które uczestnik prowadził i nadal prowadzi działalność produkcyjną w rolnictwie.

Stosownie bowiem do art. 55³ k.p.c. za gospodarstwo rolne uważa się grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i inwentarzem, jeżeli stanowią one lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą, oraz prawami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego. W tej sytuacji wskazany wyżej zarzut, iż Sąd nie objął swoim rozstrzygnięciem zawartych przez małżonków umów dzierżawy gruntów jest pozbawiony podstaw.

Odnosząc się natomiast do sformułowanego w skardze kasacyjnej zarzutu naruszenia prawa materialnego, podnieść należy w pierwszym rzędzie, że Sąd II instancji nie naruszył art. 45 § 1 k.r.o. w sposób przez skarżącego wskazany.

Stosownie do tego przepisu, każdy z małżonków powinien zwrócić wydatki i nakłady poczynione z majątku wspólnego na jego majątek osobisty, z wyjątkiem wydatków i nakładów koniecznych na przedmioty majątkowe przynoszące dochód. Może żądać zwrotu wydatków i nakładów, które poczynił ze swojego majątku

osobistego na majątek wspólny. Nie można żądać zwrotu wydatków i nakładów zużytych w celu zaspokojenia potrzeb rodziny, chyba że zwiększyły wartość majątku w chwili ustania wspólności.

Zgodnie z art. 46 k.r.o., w sprawach nieunormowanych w artykułach poprzedzających ten przepis, od chwili ustania wspólności ustawowej do majątku, który był nią objęty, jak również do podziału tego majątku, stosuje się odpowiednio przepisy o wspólności majątku spadkowego i o dziale spadku.

W postępowaniu o podział majątku wspólnego, poza rozliczeniem nakładów i wydatków poczynionych z majątku wspólnego na majątek osobisty i z majątku osobistego na majątek wspólny w czasie trwania wspólności ustawowej małżeńskiej, następuje także rozliczenie nakładów i wydatków dokonanych przez każde z małżonków (lub byłych małżonków) w okresie od ustania wspólności do chwili podziału majątku wspólnego.

Podstawę dokonania rozliczeń stanowią art. 567 § 3 w zw. z art. 686 k.p.c. Sąd w postępowaniu działowym dokonuje rozliczeń z tytułu posiadania przedmiotów należących do majątku objętego wspólnością, pobranych pożytków i innych przychodów, a także poczynionych na ten majątek nakładów i spłaconych długów w okresie między ustaniem wspólności a dokonaniem podziału majątku wspólnego (por. postanowienie SN z dnia 7.01.2009 roku, II CSK 390/08, Lex nr 490512).

Okoliczność, iż współwłaściciel rzeczy nie posiada jej ani nie realizuje w drodze roszczenia swojego uprawnienia do współposiadania rzeczy lub posiadania wyodrębnionej części rzeczy, nie stanowi przeszkody do domagania się przez tego współwłaściciela partycypowania proporcjonalnie do przysługującego mu udziału, w dochodach z rzeczy, jeżeli przynosi ona dochody (por. postanowienie SN z dnia 21.09.2006 roku, I CSK 128/06, Lex nr 395221).

Jak wynika z treści skargi kasacyjnej uczestnika postępowania, przedmiotem sporu pozostaje aktualnie jedynie przyznanie wnioskodawczyni przez Sąd II instancji proporcjonalnej do jej udziału w majątku wspólnym, części dochodów osiągniętych ze wspólnego gospodarstwa stron za 2005 roku, gdy jeszcze wspólność trwała oraz za rok 2007, czyli za okres już po ustaniu wspólności

ustawowej, gdy wspólne nieruchomości rolne posiadał wyłącznie Krzysztof M., prowadząc na nich działalność rolniczą i pobierając dopłaty unijne służące pokrywaniu kosztów tej działalności.

Wbrew sformułowanemu w skardze zarzutowi, dokonując podziału majątku stron, Sąd Okręgowy nie naruszył art. 7 ustawy z dnia 26 stycznia 2007 roku o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego (Dz. U. 2008 rok, Nr 170, poz. 1051), albowiem przepis ten nie stanowił materialnoprawnej podstawy kwestionowanego przez uczestnika rozstrzygnięcia.

Przepis ten przewiduje w ustępie 1, że rolnikowi przysługuje jednolita płatność obszarowa do będącej w jego posiadaniu w dniu 31 maja roku, w którym został złożony wniosek o przyznanie tej płatności, powierzchni gruntów rolnych wchodzących w skład gospodarstwa rolnego, kwalifikujących się do objęcia tą płatnością zgodnie z art. 124 ust. 2 akapit pierwszy rozporządzenia nr 73/2009, jeżeli posiada w tym dniu działki rolne o łącznej powierzchni nie mniejszej niż określona dla Rzeczypospolitej Polskiej w załączniku nr VII do rozporządzenia nr 1121/2009, z tym że w przypadku zagajników o krótkiej rotacji działka rolna powinna obejmować jednolitą gatunkowo uprawę o powierzchni co najmniej 0,1 ha; wszystkie grunty rolne są utrzymywane zgodnie z normami przez cały rok kalendarzowy, w którym został złożony wniosek o przyznanie tej płatności; przestrzega wymogów przez cały rok kalendarzowy, w którym został złożony wniosek o przyznanie tej płatności; oraz został mu nadany numer identyfikacyjny w trybie przepisów o krajowym systemie ewidencji producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności.

Cytowany przepis wskazuje warunki, od spełnienia których uzależnione jest przysługiwanie rolnikowi, posiadającemu grunty rolne, jednolitej płatności obszarowej, nie odnosi się natomiast w żadnym razie do kwestii składu i wartości majątku wspólnego małżonków lub ich majątków osobistych, jak też do kwestii podziału majątku wspólnego po ustaniu łączącego ich ustroju majątkowej wspólności ustawowej.

Zaakcentować przy tym należy, że Sąd II instancji w żadnym fragmencie uzasadnienia zaskarżonego postanowienia nie uznał dopłat unijnych, otrzymanych

przez Krzysztofa M. po ustaniu wspólności ustawowej, za składnik majątku wspólnego byłych małżonków podlegający podziałowi, ani też jednoznacznie nie zakwalifikował tych dopłat jako elementu składowego majątku osobistego uczestnika, zwłaszcza zaś w oparciu o art. 33 punkt 5 k.r.o., wskazywany przez uczestnika. Uczestnik twierdził bowiem, że dopłaty unijne, jako przysługujące posiadaczowi nieruchomości rolnych, stanowią składnik jego majątku osobistego, o którym mowa w art. 33 punkt 5 k.r.o.

Stosownie do art. 33 punkt 5 k.r.o., do majątku osobistego każdego z małżonków należą prawa niezbywalne, które mogą przysługiwać tylko jednej osobie.

W doktrynie i orzecznictwie zgodnie przyjmuje się, że chodzi tu o prawa niezbywalne o charakterze jednopodmiotowym, które są ściśle związane z osobą tylko jednego z małżonków (przede wszystkim prawo do alimentacji, prawo do wynagrodzenia, prawo do lokalu służbowego, niektóre przypadki użytkowania, służebności osobiste, z wyłączeniem służebności mieszkania).

W skardze kasacyjnej skarżący nie zarzucił naruszenia powyższego przepisu, art. 33 punkt 5 k.r.o. przez nie zaliczenie wspomnianych dopłat do jego majątku osobistego, jak również nie wskazał argumentów jurystycznych przemawiających za trafnością podtrzymanego przez niego konsekwentnie w toku postępowania stanowiska, że Sąd powinien był otrzymane przez uczestnika postępowania dopłaty unijne zakwalifikować jako składnik jego majątku osobistego, o którym mowa w art. 33 punkt 5 k.r.o. i uznać następnie, że przeznaczając otrzymane dopłaty unijne na pokrycie kosztów prowadzenia wspólnego gospodarstwa rolnego, uczestnik poczynił w ten sposób nakłady ze swojego majątku osobistego na majątek wspólny w postaci gospodarstwa rolnego, co powinno znaleźć zdaniem uczestnika, odzwierciedlenie w odmowie przyznania byłej żonie jakiegokolwiek udziału w dochodach osiągniętych z gospodarstwa rolnego za okres uwzględniony przez Sąd II instancji czyli lata 2005-2008.

Przy uwzględnieniu wynikającego z art. art. 398¹³ § 1 k.p.c. zakresu rozpoznania przez Sąd Najwyższy skargi kasacyjnej w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw, brak jest podstaw do poszukiwania przez Sąd Najwyższy

innych ewentualnie przepisów prawa materialnego niż wskazane przez skarżącego w skardze. Sąd Najwyższy nie jest bowiem uprawniony do samodzielnego dokonywania konkretyzacji zarzutów lub też stawiania hipotez co do tego, jakiego aktu prawnego (przepisu) dotyczy podstawa skargi. Nie może także zastąpić skarżącego w wyborze podstawy kasacyjnej, jak również w przytoczeniu przepisów, które mogłyby ulec naruszeniu przy wydawaniu zaskarżonego orzeczenia i które implikowałyby konieczność dokonania analizy charakteru dopłat unijnych w kontekście podziału majątku wspólnego, w skład którego wchodzi gospodarstwo rolne.

Sąd Okręgowy uznał w rozpatrywanej sprawie, że skoro po ustaniu wspólności ustawowej uczestnik prowadził wspólne gospodarstwo rolne, osiągając z niego określone w zaaprobowanej przez Sąd opinii biegłego Zbigniewa N. dochody, obliczone bez uwzględnienia udziału unijnych środków finansowych w wygenerowaniu tych dochodów, to na uczestniku spoczywa obowiązek rozliczenia się z nich z wnioskodawczynią, stosownie do udziałów przysługujących byłym małżonkom w majątku wspólnym.

Współwłaściciel, który z wyłączeniem pozostałego współwłaściciela korzysta z nieruchomości wspólnej oraz pobiera z niej dochody i pożytki, jest zobowiązany do rozliczenia uzyskanych z tego tytułu korzyści, stosownie do posiadanych przez współwłaścicieli udziałów (por. uchwała SN z dnia 10.05.2006 roku, III CZP 9/06, OSNC 2007/3/37).

Należy zaakceptować przyjęte przez Sąd II instancji w niniejszej sprawie stanowisko, że skoro w dniu 31 maja 2005 roku, strony pozostawały w ustroju wspólności ustawowej oraz posiadały wspólnie grunty rolne, do których przysługiwały dopłaty unijne, to do podziału przyjęć należy osiągnięty za ten rok dochód z gospodarstwa rolnego stron we wskazanej przez Sąd Okręgowy kwocie 324.077,50 złotych. Sąd II instancji na pewno nie naruszył także interesu uczestnika, nakazując mu rozliczenie z byłą żoną tylko dochodu osiągniętego w 2007 roku w kwocie 226.365,30 złotych.

Przytoczone przez skarżącego w zarzucie przepisy – art. 45 §1 k.r.o. oraz art. 7 ustawy z dnia 26 stycznia 2007 roku o płatnościach w ramach systemów

wsparcia bezpośredniego (Dz. U. 2008 rok, Nr 170, poz. 1051) ustawy nie stanowią o tym, czy unijne płatności bezpośrednie do gruntów rolnych mogą być uznane za składnik majątku osobistego uprawnionego do dopłat posiadacza gruntu rolnego, jak twierdził uczestnik postępowania, czy też nie, względnie czy mogą być i w jakim zakresie uznane za pożytki cywilne z nieruchomości rolnych, za które dopłaty przysługują, a innych zarzutów, jak to już wyżej zaakcentowano, uczestnik postępowania nie sformułował. Sąd nie naruszył jednak tych przepisów w sposób w skardze wskazany, co spowodowało jej oddalenie na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.